

Nurillo YUSUPOV,
Namangan davlat universiteti stajor o'qituvchisi

iqtisod fanlari doktori, professor F.Dadayev taqrizi asosida

IQTISODIYOTI SHAROITIDA SANOAT KORXONALARIDA BOSHQARUV FAOLIYATINI TAKOMILLASHTIRISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI

Аннотация

Ushbu maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarida boshqaruv faoliyatini takomillashtirishning asosiy tamoyillari va ustuvor yo'nalishlari tahlil qilinadi. Korxonada boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi strategik rejalashtirish, innovatsion boshqaruv, raqamlashtirish jarayonlari, inson resurslarini rivojlantirish, ichki nazorat va monitoring tizimlari hamda qaror qabul qilish mexanizmlarining modernizatsiya qilinishi masalalari yoritiladi.

Kalit so'zlar: bozor iqtisodiyoti, boshqaruv faoliyati, sanoat korxonalari, strategik rejalashtirish, innovatsion boshqaruv, raqamlashtirish, menejment, samaradorlik, monitoring, avtomatlashtirish, inson resurslari, qaror qabul qilish, raqobatbardoshlik.

PRIORITY DIRECTIONS FOR IMPROVING MANAGEMENT ACTIVITIES IN INDUSTRIAL ENTERPRISES IN THE CONDITIONS OF ECONOMY

Annotation

This article analyzes the main principles and priority directions for improving management activities in industrial enterprises under market economy conditions. It covers issues related to strategic planning, innovative management, digitalization processes, human resource development, internal control and monitoring systems, as well as the modernization of decision-making mechanisms, all aimed at enhancing management efficiency.

Keywords: market economy, management activities, industrial enterprises, strategic planning, innovative management, digitalization, management, efficiency, monitoring, automation, human resources, decision-making, competitiveness.

ПРИОРИТЕТНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ДЛЯ УЛУЧШЕНИЯ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ НА ПРОМЫШЛЕННЫХ ПРЕДПРИЯТИЯХ В УСЛОВИЯХ ЭКОНОМИКИ

Аннотация

В данной статье анализируются основные принципы и приоритетные направления совершенствования управленческой деятельности на промышленных предприятиях в условиях рыночной экономики. Рассматриваются вопросы стратегического планирования, инновационного управления, процессов цифровизации, развития человеческих ресурсов, систем внутреннего контроля и мониторинга, а также модернизации механизмов принятия решений, направленных на повышение эффективности управления.

Ключевые слова: рыночная экономика, управленческая деятельность, промышленные предприятия, стратегическое планирование, инновационное управление, цифровизация, менеджмент, эффективность, мониторинг, автоматизация, человеческие ресурсы, принятие решений, конкурентоспособность.

Kirish. Bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarining barqaror faoliyat yuritishi va raqobatbardoshligini ta'minlash, avvalo, ularning boshqaruv tizimining samaradorligi bilan chambarchas bog'liqdir. Globallashtirish jarayonlarining jadallashuvi, texnologik innovatsiyalarning tez sur'atlarda joriy etilishi hamda bozor muhitida raqobatning kuchayishi sanoat korxonalaridan boshqaruv faoliyatini doimiy ravishda takomillashtirib borishni talab etmoqda. Shu bois zamonaviy iqtisodiy sharoitda boshqaruv faoliyatining mazmuni, shakllari va usullarini qayta ko'rib chiqish ilmiy-amaliy jihatdan dolzarb masalaga aylanmoqda.

Hozirgi davrda sanoat korxonalarida boshqaruv nafaqat ishlab chiqarish jarayonlarini muvofiqlashtirish, balki strategik rejalashtirish, resurslardan samarali foydalanish, innovatsion faoliyatni qo'llab-quvvatlash, raqamlashtirish jarayonlarini joriy etish hamda inson kapitalini rivojlantirishni ham o'z ichiga oladi. Bunday murakkab vazifalarni amalga oshirish esa boshqaruv qarorlarining ilmiy asoslanganligi, monitoring va nazorat mexanizmlarining takomillashganligi hamda zamonaviy menejment yondashuvlaridan foydalanishni taqozo etadi.

Sanoat korxonalarida boshqaruv faoliyatini takomillashtirish masalasi, ayniqsa, o'tish davridagi iqtisodiyotlar uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Chunki bozor mexanizmlarining to'liq shakllanib borishi, raqobat muhiti va investitsion faollik darajasining oshishi korxonalardan moslashuvchan, strategik va innovatsion boshqaruv tizimini talab qiladi. Mazkur jarayonda boshqaruv samaradorligini baholash va uni oshirishga xizmat qiluvchi zamonaviy usullar, jumladan, strategik ko'rsatkichlar tizimi, ichki jarayonlarni optimallashtirish va xodimlar salohiyatini rivojlantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi bozor iqtisodiyoti sharoitida sanoat korxonalarida boshqaruv faoliyatini takomillashtirishning ustuvor yo'nalishlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish, zamonaviy menejment yondashuvlarining mazmun-mohiyatini ochib berish hamda ularni amaliyotga joriy etish imkoniyatlarini asoslashdan iboratdir. Shuningdek, tadqiqot doirasida boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi mexanizmlar va ularning sanoat korxonalarini rivojiga ta'siri yoritiladi.

Boshqaruv samaradorligiga baho berish uchun juda ko'p turli-tuman miqdoriy va sifat ko'rsatkichlari qo'llaniladi.

Har bir ko'rsatkichni quyidagi tarzda taqqoslash kerak: biror davr haqiqiy ko'rsatkichlarini rejadagi, normativdagi ko'rsatkichlar bilan; joriy davr haqiqiy ko'rsatkichlarini o'tgan davrlar ko'rsatkichlari bilan; bir korxonaga haqiqiy ko'rsatkichlarini boshqa korxonaga haqiqiy ko'rsatkichlari bilan.

Shundaygina iqtisodiy tahlil ham makon, ham zamon nuqtai nazardan amalga oshirilgan bo'ladi.

Bozor iqtisodiyoti sharoitlarida sanoat korxonalarida boshqaruv faoliyatini takomillashtirish quyidagi yo'nalishlarda amalga oshirilishi lozim:

1. Bozor va uning rivojlanish istiqbollarini kompleks ravishda o'rganish yordamida, xaridorlarning mahsulot va xizmat turlariga mavjud va yuzaga kelishi mumkin bo'lgan talablarini aniqlash;

2. Mahsulotning yangi modellari va namunalarini yaratish bo'yicha ilmiy-tadqiqot faoliyatini tashkil qilish;

3. Xaridorlar talablariga mos keluvchi tovarlarni ishlab chiqarish;

4. Ishlab chiqarishni rejalashtirish, dasturlash, muvofiqlashtirish va moliyalashtirish;

5. Mahsulotni taqsimlash va sotish tizimini tashkil qilish va uni mukammallashtirish;

6. Korxonaning barcha faoliyatini, jumladan, ishlab chiqarish, sotish, reklama, texnik xizmat ko'rsatish va hokazolarni boshqarish.

7. Iste'molchilarni ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar bilan ta'minlash.

8. Xodimlarni ish haqi bilan ta'minlash.

9. Korxonaga yaqin joylarda yashovchi aholi uchun ish joylari yaratish.

10. Atrof-muhitni muhofaza qilish.

11. Korxonaga faoliyatida to'xtab qolishlarga yo'l qo'ymaslik.

12. Ishlab chiqarishni tashkil etish va boshqarish shakllarini mukammallashtirish.

13. Ishlab chiqarishning barcha bosqichlarida tejamkorlikka rioya qilish.

14. Boshqaruv strukturalarini takomillashtirish amaldagi standartlar, normativlar va davlat tomonidan chiqarilgan qonun-qoidalarga rioya qilish.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Robert Kaplan ikkalasi ham boshqaruv va strategiya sohalarida mashhur bo'lib, Balanced Scorecard metodologiyasini ishlab chiqqanlar (Ular "Balanced Scorecard" konsepsiyasi boshqaruv samaradorligini baholashda ko'p o'lchovli yondashuvni taqdim etadi. Ular moliyaviy ko'rsatkichlar bilan birga, mijozlar, ichki jarayonlar va o'rganish va o'sish kabi boshqa o'lchovlarni ham

hisobga olish zarurligini ta'kidlaydilar [1]. Kaplan va Norton korxonaga boshqaruv tizimini baholashda "Balanced Scorecard" (BSC) usulini ishlab chiqdilar. Ularning fikrlariga ko'ra, samaradorlikni baholashda faqat moliyaviy ko'rsatkichlar emas, balki bir qator boshqa omillar ham hisobga olinishi kerak.

Balanced Scorecard. BSC ning asosiy komponentlari:

1. Moliyaviy ko'rsatkichlar;
2. Mijozlar ko'rsatkichlar;
3. Ichki jarayonlar ko'rsatkichlari;
4. O'rganish va rivojlanish ko'rsatkichlari.

BSC ning afzalliklari:

-Strategik ko'rinish. Tashkilotning strategiyasini aniq belgilash va uni boshqarish imkonini beradi.

-Muvofiqlik: Turli bo'limlar o'rtasida maqsadlar va ko'rsatkichlarni muvofiqlashtirishga yordam beradi.

-Nazorat va baholash: Tashkilot faoliyatini muntazam ravishda baholash va nazorat qilish imkoniyatini taqdim etadi.

BSC ning qo'llanilishi: Balanced Scorecard kompaniyalar, davlat tashkilotlari va notijorat tashkilotlarida keng qo'llaniladi. Ular strategik rejalashtirish, natijalarni baholash va xodimlarni rag'batlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qiladi. Bu yondashuv tashkilotning umumiy samaradorligini yanada kengroq va chuqurroq baholash imkonini beradi.

Strategik maqsadlar. Kaplan va Nortonning fikricha, har bir ko'rsatkich strategik maqsadlarga mos kelishi kerak. Bu, boshqaruvchilarga maqsadga erishish jarayonini yaxshilashda yordam beradi.

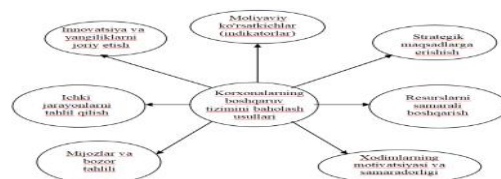
Mijozlar va bozor. Mijozlar ehtiyojlari va bozor talablari haqida tushuncha olish muhimdir. Mijozlarning qoniqishi korxonaga muvaffaqiyatining asosiy omillaridan biridir.

Ichki jarayonlar. Tashkilot ichidagi jarayonlarning samaradorligi ham baholanadi. Samarali ichki jarayonlar orqali xarajatlarini kamaytirish va sifatini oshirish mumkin.

O'rganish va o'sish. Innovatsiyalar va xodimlarning malakasi rivojlanishi korxonaning uzoq muddatli muvaffaqiyatini ta'minlaydi. O'rganish va rivojlanish ko'rsatkichlari muhimdir [2].

Natija. Kaplan va Nortonning yondashuvi, korxonaga boshqaruv tizimini kompleks va strategik nuqtai nazardan baholashga imkon beradi. Bu esa boshqaruvchilarga yanada maqsadli va samarali qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Tadqiqot metodologiyasi. Bu olimlarning fikrlari boshqaruv tizimlarining samaradorligini baholashda keng qamrovli yondashuvni yaratishga yordam beradi. Har bir olim o'z yondashuvi orqali boshqaruv jarayonlarini chuqurroq tushinishga va ularni takomillashtirishga xizmat qiladi.

Korxonalarining boshqaruv tizimi samaradorligini baholash usullari[3]

Korxonaga boshqaruv tizimi samaradorligini baholashda bir nechta usullarni kompleks tarzda qo'llash maqsadga muvofiqdir, chunki har bir usul boshqaruv faoliyatining alohida jihatini yoritadi. Bunday yondashuv boshqaruv tizimini keng qamrovda tahlil qilish imkonini beradi. Baholash jarayonida moliyaviy ko'rsatkichlar (rentabellik, foyda darajasi, kapitaldan foydalanish samaradorligi), ishlab chiqarish jarayonlarining optimalligi, resurslardan foydalanish darajasi, xodimlar mehnat unumdorligi va motivatsiyasi, shuningdek, korxonaning bozor pozitsiyasi va raqobatbardoshligi e'tiborga olinadi.

Samaradorlikni baholashda korxonaning strategik maqsadlari, mavjud resurslari va bozor sharoitlarini hisobga olish muhim bo'lib, muntazam monitoring boshqaruv tizimini doimiy takomillashtirishni ta'minlaydi. Boshqaruv samaradorligini oshirish korxonaga faoliyatining barqaror rivojlanishiga xizmat qilishi bilan birga, resurslarning tejamkor taqsimlanishi, ishlab chiqarish hajmining oshishi, yangi ish o'rinlarining yaratilishi hamda investitsion jozibadorlikning kuchayishiga olib keladi. Natijada samarali boshqaruv innovatsiyalarni joriy etish va iqtisodiyotning umumiy raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Xonkeldiyeva G.Sh. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida korporatsiyalarni boshqarishning ilmiy-metodologik asoslari. Iqt.fanlari doktori ilm.daraj. olish uchun yozilgan diss. avtoref.-Toshkent, 2018, -71 b.
2. V. A. Plotnikov, Proceedings of St. Petersburg State University of Economics, 4 (112), 16-24 (2018).
3. R.S.Muratov, I.A.Djalalova, S.Sh.Oripov. Korxonalar iqtisodiyoti. Darslik. "Fan va texnologiya", 2014, 424 bet. Abduraupov R.R. O'zbekistonda xorijiy investitsiyali korxonalar iqtisodiy salohiyatini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish. Iqt.fanlari doktori ilm.daraj. olish uchun yozilgan diss. avtoref.Toshkent, 2017 y.-70 b.
4. Ulashev I.O., Atamuradov Sh.A. Korxonalar iqtisodiyoti va menejmenti. O'quv qo'llanma. Toshkent-2013, 24-b.
5. "Iqtisodiyot va talim" jurnali. -T., 2009-2012 yillar sonlari.
6. Xodiev B.Yu. va boshq. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik: o'quv qo'llanma. - T.: TDIU, 2010. - 267 b. Улашев И.О. Разработка управленческих решений: Учебное пособие. -Т.: Moliya-iqtisod, 2007.
7. O'Imasov A., Vahobov A. Iqtisodiyot nazariyasi: Darslik. -T.: Sharq, 2006.
8. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Организация, ориентированная на стратегию. Как в новой бизнес-среде преуспевают организации, применяющие сбалансированную систему показателей/пер.сангл.М.: ЗАО Олимп-Бизнес. 2004-416 с.